

АСАБЛІВАСЦІ СВЯТКАВАННЯ РАДАЎНІЦЫ ЎСХОДНІМІ СЛAVЯНАМІ

К. С. Карсенка

Гомельскі дзяржаўны тэхнічны ўніверсітэт імя П. В. Сухого, Беларусь

Навуковы кіраўнік А. С. Дашкевіч

Абрады – гэта сукупнасць традыцыйных умоўных дзеянняў, што сімвалічна выражаюць і замацоўваюць адносіны людзей да прыроды і паміж сабой, іх паводзіны ў важных жыццевых сітуацыях, якія сістэматычна паўтараюцца. Абрады – састаўная частка традыцыйна-бытавой культуры ўсходніх славян. Яны утрымліваюць элементы песеннага, харэаграфічнага, драматычнага, дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва. Зарадзіліся ў першабытным грамадстве, калі людзі імкнуліся заклінаннямі ўздзейнічаць на незразумелыя з’явы прыроды. Абрады былі звязаны з гаспадарчай дзейнасцю, бытавымі ўмовамі, грамадскімі адносінамі і падзяляліся на каляндарна-вытворчыя (земляробчыя, паляўнічыя, жывелагадоўчыя, рыбалоўныя), сямейна-бытавыя (вясельныя, радзіныя, пахавальныя), грамадскія і царкоўныя. Большасць беларускіх абрадаў старажытнага паходжання ўзніклі на агульнай усходне-славянскай глебе. Старажытная абраднасць ляжыць у аснове калядавання, масленіцы, шчадравання, абрадаў купальскай ночы і інш. Многія абрады звязаны з культам продкаў (дзяды, радаўніца), расліннасці. Асаблівасць беларускіх абрадаў – перапляценне ў іх аграрна-бытавых, язычніцкіх і хрысціянскіх элементаў. Царква імкнулася забараніць народныя абрады або прыстасаваць іх да патрэб рэлігійнага культу, асобным абрадам вяселля, радзін, паха-

вання і інш. Надаць рэлігійны змест. Абрады ў аснове сваей захавалі народную спецыфіку і нацыянальны каларыт, суправаджаемыя песнямі, танцамі, замовамі, карагодамі, пераапраананнямі (каза, жораў, дзед і інш.). У іх прысутнічаюць элементы тэатральнага дзеяння. З імі звязана сялянска-абрадавая паэзія.

Першапачаткова Радаўніца – гэта імя бажастоў, якія ўвасабляюць шанаванне памерлых, захавальніцы душ памерлых людзей. Менавіта веснавое, таму што жывыя асабліва імкнуліся задобрыць Продкаў у пару росквіту прыроды, канчатковага адступлення зімы, пары мертвага сну ўсей зямлі. Даўней лічылася, што продкі – Дзяды – уклалі ў тых, хто жыве, саму сілу жыць. Славяне хавалі сваіх продкаў у курганах, а потым на гэтых высокіх насыпах тварылі трызну – пахавальнае святкаванне – і здзяйснялі наступныя рытуалы ў гонар памерлых. Паступова слова «трызна» стала азначаць проста памінкі, а «радаўніца» – веснавое памінанне памерлых. Таму і дні гэтых рытуалаў названыя «горкай». Чырвоны колер традыцыйны для старажытна-славянскай сімволікі – гэта колер жыцця, які ідзе ад афарбоўкі крыві. Таму свята ў гонар жыцця, якое працягваецца нават скрозь смерць, названае Чырвонай горкай. Спрадвеку свята, трэба думаць, мела самастойнае значэнне, але пазней абраднасць «трэцяй заклічкі вясны» злучылася з Радаўніцай, бо патаемны сэнс іх шмат у чым перагукваўся: канчатковае ўсталяванне ўлады вясны на Чырвоную горку не магло адбыцца без падтрымкі належным чынам шаноўных душ продкаў.

На Русі Чырвоная Горка таксама адкрывае сезон вяселляў – у сялян у гэты час асноўныя палявыя работы яшчэ не пачаты, так што час для гулянняў есць. Ды і па хрысціянскіх паняццях пасля Вялікага паста не толькі можна, але і трэба радавацца. Таямнічасць шлюбу, недапушчальнае ў пост, па яго заканчэнні становіцца цалкам благаслаўным. Ва ўсім свеце рытуал, які далучаўся да хрысціянскай царквы, называецца baptiso – абмыванне.

Радаўніца – памінанне продкаў, якія будуць сачыць з свету мертвых за нязменным адраджэннем свету жывых. Нездарма назва гэтага дня ўзыходзіць да сонечнага корня «рады», ад якога паходзіць імя бога сонечнага святла ў заходніх славян – Радегаст, Радагошч.

Радаўніца – гэта асаблівы дзень памінання памерлых, веснавое язычніцкае свята ўсходніх славян, звязанае з культурам продкаў.

Радаўніца (белар. Радаўніца, укр. Праводзь, рус. Радуница) – ва ўсходніх славян памінальны дзень, што прыпадае на аўторак. У нашых старажытных летапісах слова радаўніца прымалася за часалічэнне. Так, у Кіеўскім летапісу былы пажар 16 красавіка 1493 г. паказаны, што быў на Радаўніцу. 16 красавіка прыходзілася тады на аўторак. Гэта славянская традыцыя, якая ўспрымалася і падтрыманая рускай Царквой. У праваслаўных царквах Блізкага ўсходу і Грэцыі яна адсутнічае.

Так, напрыклад, у некаторых месцах Расіі Радаўніца была днём хатняга і царкоўнага памінання, калі наведваць памерлых на могілках было не прынята. На паўночным усходзе Расіі, а таксама дзе-нідзе на Беларусі на Радаўніцу рыхтавалі лазню для мертвых, пакідаючы для іх ваду з венікам, чыстую бялізну, а самі пры гэтым не мыліся і нават не заходзілі ў лазню; раніцай на попеле, рассыпанаму на падлозе, шукалі сляды памерлых. На Чарнігаўшчыне аўторак Фамінога тыдня называўся Радульня дзяды; лічылася, што продкі ў гэты дзень прыходзяць дадому, таму для іх на акно выстаўлялі ваду і сыпалі крошкі; на стол выстаўлялі тры перамены страў «сняданак», «абед» і «вячэру», пасля чаго «дзяды ішлі дадому». На Украіне і на Беларусі захаваўся звычай па завяршэнні Радаўніцы мыцца ў лазні, што можа быць вытлумачана і як ачышчальны звычай. На Русі абмыванне здаўна лічылася знакам не столькі ачышчэння ад грахоў, колькі далучэння да прыроды.

Радаўніца як бы абавязвае хрысціян не паглыбляцца ў перажыванні з нагоды смерці блізкіх, а наадварот, радавацца іх нараджэнню ў другое жыцце – жыцце вечнае. Перамога над смерцю, здабытая жыццём і ўваскрэсенне Хрыста, выцясняе смутак аб часовым расстанні з роднымі. Таксама можна сказаць, што сэнс Радаўніцы ў тым, каб падзяліцца з мертвымі радасцю Уваскрэсення Хрыстова. З прыходам хрысціянства на Русь царква пераняла традыцыю святкавання Радаўніцы, як і некаторыя іншыя язычніцкія традыцыі. У наш час Радаўніца называецца бацькоўскай днём, прычым маюцца на ўвазе не толькі бацькі, а наогул сваякі, продкі. У гэты дзень вельмі многія наведваюць магілы сваіх памерлых сваякоў. Радаўніца – найстаражытнае славянскае свята, якое ў народзе шанавалася так моцна, што хрысціянская Царква была вымушана прымеркаваць яго да сваёй рэлігіі. І цяпер на Русі яно святкуецца на дзевяты дзень пасля Вялікадня. Лічыцца, што менавіта праз дзевяць дзен душа чалавека пакідае Зямлю. Але ёсць і выключэнні, напрыклад, на Кубані царкве даводзіцца лічыцца з мясцовымі звычаямі, і таму святкаванні прыпадаюць на 8-ы дзень, у панядзелак. Хрысціянская Радаўніца ў карані адрозніваецца ад старажытнаславянскай, бо ў хрысціянстве памерлыя не ўвасабляюцца зноў падобна Хрысту, а толькі могуць патрапіць у Царства Нябеснае. Таму тут адсутнічаюць зносіны і радасць, і ёсць толькі журботнае памінанне.

На Радаўніцу з раніцы жанчыны не спяшаючыся збіралі памінальныя стравы. Як правіла рыхтавалі няцотную колькасць страў, напрыклад – каша, бліны, яйкі-пісанкі, хлеб (булочки, піражкі), сала (або хатняя каўбаса), печыва і хмельныя напоі.

Пасля чаго ўсе сваякі збіраліся ля месцаў пахавання продкаў, дзе разводзіліся памінальныя вогнішчы і здзяйсняліся агульная памінальная трызна.

Сення народ збіраецца на могілках, а раней гэта былі пахавальныя курганы і святыя гаі-дубровы.

Пакуль мужчыны прыбіралі месцы пахавання (прыбіралі галінкі, лісце, высякалі лішні хмызняк і г. д.), жанчыны сцялілі чысты ільняны абрус і выстаўлялі на яго прынесеныя стравы. Перад дрэвам кожнага родзіча ставілася шклянчак з хмельным напоём, якая накрывалася кавалачкам хлеба, а побач клалася лыжка кашы, адно печыва, кавалачак сала, адзін блін і адно фарбаванае яйка (у некаторых прынята яйка чысціць і дзяліць па ліку тых, хто сабраўся, а шкарлупіну пакідаць на магілцы). Да Радаўніцы спецыяльна фарбавалі яйкі, прычым дзе-нідзе ўжо не ў чырвоны, а ў жоўты або зялены колер, колер смутку і жалобы. Пасля гэтага віталі бацькоў: «Святыя бацькі, хадзіце да нас хлеба-солі есці!» і садзіліся на магілах памінаць іх. Па заканчэнні памінак казалі: «Мае бацькі, выбачайце, чым хата багатая, тым і рада». Рэшткі стравы раздавалі жабракам.

На магілу клалі яйкі, якія яшчэ ў старажытнасці былі сімвалам жыцця і адраджэння, сімвалам новага свету. Біць родавыя яйкі на магілах продкаў – значыць дапамагаць Дзядам адрадзіцца ў будучыні, у новых пакаленнях. Ці гэта не радасна? Можна быць, яшчэ і адсюль бяруцца матывы назвы Радаўніца.

Як кажа беларуская прыказка: «На Радаўніцу да абеду пашуць, па абедзе плачуць, а ўвечары скачуць».

Асабліваць беларускіх абрадаў – гэта перапляценне ў іх аграрна-бытавых, язычніцкіх і хрысціянскіх элементаў, што і з'яўляецца састаўной часткай традыцыйна-бытавой культуры беларускага народа.